

roelf spreeuwers

X de lange weg

ALS OORLOGSVRIJWILLIGER NAAR NED. INDIË

GOOD GUYS, BAD GUYS

Roelf Spreeuwers, *De lange weg. Als oorlogsvrijwilliger naar Ned. Indië (Stadskanaal/Groeningen 2000², eerste druk 1980), prijs f 37,50. Te bestellen bij de auteur, tel. 0317-316281.*

...Wij soldaten kunnen veel verdragen. Men kan ons zonder eten, zonder sokken, zonder zware wapens, zonder slaap en half-ziek van de malaria op patrouille sturen. Wij vragen niet waarom want wij weten waarom. Wij doen het eenvoudig. Onze kameralen kunnen ons ontvallen, vrienden waar wij haast niet buiten kunnen. Wij weten waarvoor en wij gaan door, ook al krimpt ons hart samen. Maar wat op de 4^e augustus 1947 gebeurt, slaat ons met verbijstering. In een radiorede kondigt dr. van Mook aan, dat 's nachts om 12 uur alle acties moeten worden stopgezet en dat terwijl bijna alle tegenstand overwonnen is. Nog enkele dagen en alle voornaamste steden zullen in onze handen zijn. De bevolking is razend enthousiast en schaart zich aan onze zijde...

De frustraties van een getergd soldaat ten aanzien van de politici komen in dit egodocument van oorlogsvrijwilliger Spreeuwers ruimschoots aan bod. Terwijl de soldaten elke dag opnieuw hun leven in de waagschaal stellen om Nederlands-Indië te bevrijden van de terreur van de Indonesische nationalist, worden zij door politici met slappe knieën gehinderd in hun belangrijke werk. Internationale bemoeienis van met name Australië, Groot-Britannië, de Verenigde Staten en natuurlijk de Verenigde Naties is vooral gericht om de koloniale macht van Nederland te breken. Deze buitenlandse machten voeren, ten eigen bate, een actief en doelbewust anti-Nederlands en pro-Republiek beleid, over de rug van de Indonesische bevolking en de Nederlandse soldaten. Terwijl de extremisten alle afspraken over een staakt-het-vuren en demarcatielijnen aan hun laars lappen, worden de Nederlanders gedwongen zich aan de afspraken te houden. Een achtervolging van een groep extremisten stopte verplicht bij de demarcatielijn. Welk een onrecht!

Zo ongeveer beleeft Spreeuwers de politieke context waarin hij en zijn kornuiten de ongelijke strijd moeten aanbinden tegen de nationalist van Soekarno.

Gebaseerd op zijn dagboek, schrijft Spreeuwers na zijn thuiskomst in 1948 een verslag van zijn belevenissen. En dat zijn er nogal wat. Na zijn onderduikertijd tekent de hoofdpersoon een dienstverband als oorlogsvrijwilliger met de bedoeling Nederlands-Indië te helpen bevrijden. Na trainingskampen in Nederland en Engeland komt Spreeuwers in maart 1946 uiteindelijk als stoottroep van het bataljon 2-5 RI in Soerabaya aan. Ruim twee jaar later, in juli 1948 ziet hij Nederlands-Indië langzaam verdwijnen aan de horizon als hij begint aan de thuisreis naar Nederland.

Als soldaat beleeft Spreeuwers de na-oorlogse geschiedenis van Nederlands-Indië van binnenuit. Veel heftige confrontaties met Indonesische nationalist, vaak geholpen door Japanse soldaten, en rampokkende bendes komen in hoog tempo voorbij. Het gaat er niet zachtzinnig aan toe en er vallen slachtoffers aan beide zijden.

Wie een doorwrocht werk wil lezen over de politiek-militaire operaties die Nederland uitvoerde, bezien in het licht van de internationale politieke verhoudingen van dat moment, kan dit boek beter overslaan. Maar wie een indruk wil krijgen over hoe een jonge oorlogsvrijwilliger de fysieke en psychische belasting van die gewelddadige na-oorlogse jaren ervoer, zal dit boek met belangstelling lezen. Het beperkte literaire gehalte van het boek maakt het lezen soms wat eentonig, maar het hoge 'good guys, bad guys'-gehalte, de rotsvaste overtuiging van het eigen (Nederlandse) gelijk en de beschreven tegenstellingen tussen militairen en politici, geven een interessant en leerzaam doorkijkje naar de beleavingswereld van de jonge militairen. Uiteindelijk zouden ruim 120.000 Nederlandse soldaten direct betrokken raken bij de na-oorlogse Nederlandse koloniale politiek.

Huib Oattes

WILHELMINA

Cees Fasseur, *Wilhelmina. Krijgshaftig in een vormeloze jas* (uitg. Balans, Amsterdam 2001), 644 blz., prijs f 85,- (gebonden) / f 69,50 (paperback).

Meer dan de helft van het tweede deel van Fasseurs Wilhelmina-biografie gaat over de periode van ballingschap van de vorstin in Londen. Hij valt met de deur in huis: de dramatische meidagen van 1940, toen, als in 1672, het land reddeloos was, de regering radeloos en het volk redeloos. Wilhelmina's vlucht naar Engeland vormt onder historici een discussiepunt, sinds Nanda van der Zee in 1997 opzien baarde door die stap gelijk te stellen met landverraad; de Duitsers zouden hierdoor vrij spel hebben gehad om de jodenvervolgung door te voeren. Fasseur wast dit varentje meteen maar eventjes. De idiote beschuldiging valt niet te bewijzen maar wel te weerleggen. Hitler wilde zich immers van onze koningin en ministers meester maken, maar slaagde daar niet in; het koninklijke uitwijken naar Londen doorkruiste zijn plannen. Kijkend naar het beklagenswaardige lot van de Belgische koning Leopold III, vormde de beslissing in ballingschap te gaan de enig juiste keuze, de verstandigste in Wilhelmina's leven.

Zo is de toon gezet. Fasseur flitst vervolgens terug naar begin jaren twintig, om vele bladzijden te vullen met alleszins interessante en vermakelijke wetenswaardigheden omtrent het leven van Wilhelmina, haar werk, haar reizen, het slechte huwelijk met Hendrik, de relatie tot moeder Emma en de opvoeding van dochter Juliana. Fasseur doet – net als De Jong in de jaren zeventig – een boekje open over François van 't Sant, de Haagse hoofdcommissaris die zijn reputatie op het spel zette om het Koninklijk Huis te hulp te schieten, toen de prins-gemaal een scheve schaats reed. Een zeer smeug hoofdstuk is gewijd aan de succesvolle speurtocht naar een geschikte echtgenoot voor Juliana.

In de hoofdstukken waarin Fasseur de persoonlijke aspecten beschrijft – inclusief Wilhelmina's hobby's, haar godsbe-

sef, haar affiniteit met de geestelijke herbewapening, haar nukken en humeuren – herkennen wij de rasverteller Fasseur. Uit deel 1 nam de Leidse hoogleraar de lezer ook al voor zich in als een uiterst onderhoudend causeur, ironiserend, kritisch, met oog voor het smakelijke detail. De passages over de kabinetsformaties – er waren er tien tussen 1922 en 1939 – zijn daarentegen wat obligaant, maar worden toch weer verlevendigd door de manier waarop Fasseur de relatie van de vorstin tot de premiers Ruys de Beerenbrouck, De Geer en Colijn uit de doeken doet.

De ballingschapsperiode in Londen, het kernstuk van deze biografie, was altijd al de uitvoerigst beschreven episode uit Wilhelmina's leven. Lou de Jong wijdde er indertijd al een flink deel van zijn standaardwerk aan, hetgeen Fasseur van de plicht ontslaat allerlei regeringskwesaties andermaal uittentreuren te beschrijven. Fasseur slaagde erin de hand te leggen op een unieke bron, Wilhelmina's brieven aan haar dochter Juliana. Daardoor krijgen we – net als in deel 1 door haar kattedelletjes aan haar moeder Emma – een goed inzicht in de mens achter de vorstin. Haar eenzaamheid, versterkt door het vertrek van Juliana en de kleindochters naar Canada, Wilhelmina's felle toespraken voor de microfoon van Radio-Oranje, het ontslag van De Geer, de spanningen tussen haar en de ministers, de ruzies met Gerbrandy, de verhouding tot de bondgenoten: dat alles wordt door Fasseur adequaat en uiterst leesbaar beschreven. Net als haar betrekkelijk eenvoudige woonsituatie, haar grenzeloze vertrouwen in schoonzoon Bernhard en de bekende theekransjes in gezelschap van de Engelandvaarders, die haar notie van het Nederlandse 'heldenvolk' versterkten. Fasseur stelt zich kritisch maar begripvol op tegen Wilhelmina's op zijn zachtst gezegd summiere aandacht voor het lot van de joodse Nederlanders. Slechts tweemaal verwerkte zij het lot van de vervolgte joden in haar toespraken.

Fasseur beschrijft omstandig de voorbereidingen tot de terugkeer van de vorstin naar een vaderland, waarin een tijdlang koortsachtig het woord 'vernieuwing' rondzong. Wilhelmina liep met plannen voor een autoritair stelsel, waarin het parlement voorlopig buitenspel zou staan en van de vooroorlogse partijverdeeldheid geen sprake meer zou zijn. Het kon alleen maar op een desillusie uitdraaien. In historisch perspectief valt deze vorstelijke naïviteit met betrekking tot de 'vernieuwing' echter ruimschoots weg te strepen tegenover de essentiële positieve factor, haar onverzettelijkheid tegenover de 'Mof', die haar maakte tot het symbool van het verzet. Fasseur benadrukt die blijvende betekenis van Wilhelmina, haar onverflauwde strijd lust, haar inspirerende speeches tot het volk. Zij werd en bleef het vlaggenschip van de regering en was gerespecteerd door vrijwel alle Nederlanders, ongeacht maatschappelijke positie of levensbeschouwing. *'Een staatshoofd dat zich tot levens-taak heeft gesteld de nationale eenheid en de belangen van het vaderland te bevorderen, kan moeilijk meer verlangen'*, aldus Fasseur.

Aan de geschiedenisdocent met hart voor zijn vak is deze biografie welbesteed. Het is een staaltje van vlotte, onderhoudende vertelkunst die kan inspireren voor in de eigen lessen.

Jan van Oudheusden

ROMAN

Donna Woolfolk Cross, *Pausin Johanna* (Uitgeverij Kok, Kampen 2001) 490 blz., f41,90. (In 1997 verscheen de eerste druk bij Callenbach, Baarn.) Oorspronkelijke titel *Pope Joan* (New York 1996), Nederlandse vertaling André Haacke.

Is er nu wel of geen pausin geweest? Dit intrigerende en fascinerende vraagstuk is in het verleden al voor meer mensen aanleiding geweest daar een meer of minder fantasierijk verhaal over te schrijven. Dit geldt ook voor de Amerikaans hoogleraar Woolfolk Cross. Haar uitgangspunt bij het schrijven van deze op historische feiten gebaseerde roman is de stelling van Vallet de Virivelle: *'Overal waar u een legende tegenkomt, kunt u er zeker van zijn dat u, als u de dingen tot op de bodem uitzoekt, geschiedenis zult aantreffen'*. Na zeven jaar onderzoek kan de auteur, ondanks ontkenning door het Vaticaan, alleen maar bevestigen dat Pausin Johanna echt heeft bestaan.

Volgens haar bevindingen was Johanna's pausschap eeuwenlang algemeen bekend en werd het voor waar aangenomen. Onder de toenemende druk van het opkomende protestantisme vernietigde de katholieke kerk in de zeventiende eeuw stelselmatig de in hun ogen beschamende historische documenten over Johanna. Omdat de pausin in de negende eeuw leefde was het uitwissen van haar bestaan relatief eenvoudig. Met uitzondering van één van de nog bestaande versies wordt Johanna wordt niet vermeld in het overzicht van de negende-eeuwse pausen, het *'Liber pontificalis'*.

In een toegevoegd hoofdstuk verantwoordt Woolfolk Cross haar wetenschappelijke onderzoek en noemt de bronnen die Johanna's Pausdom bevestigen. Naast een aantal schriftelijke documenten zijn er ook enkele indirecte bewijzen waaronder het bestaan van het zogeheten stoelexamen, dat bijna zeshonderd jaar onderdeel was van de middeleeuwse pauselijke inwijdingsceremonie. Na Johanna moest iedere nieuw gekozen paus plaatsnemen op de *'sella stercoraria'* (letterlijk de meststoel), die net als een toilet in het midden een gat heeft. Zo kon men de genitaliën van de nieuwe paus bekijken om vast te stellen of het een man was. Vervolgens verklaarde de diaken die deze taak kreeg opgedragen: *'Onze kandidaat is een man'*.

Omdat het bestaan van pausin Johanna ondanks deze soms 'harde' bewijzen nooit met zekerheid is vast te stellen, heeft Woolfolk Cross er voor gekozen een roman te schrijven en geen historische studie. Belangrijke gebeurtenissen als de veldslag bij Fontenay in 841, de plundering van de Sint Pieter in 847 en de overstroming van de Tiber zijn wel historisch getrouw beschreven. En ook aan de beschrijvingen over het dagelijks leven op het platteland, over het leven in het klooster van Fulda en in de bisschopsstad Dorestad is minutieus onderzoek voorafgegaan.

Wat naast deze voor de wetenschap interessante discussie het boek bovenal de moeite waard doet zijn is het prachtige verhaal over het leven in de Middeleeuwen. In *Pausin Johanna* komen alle domeinen van het leven en van de schoolgeschiedenis aan bod: de politiek, de rechtspraak, de economie, de religie, het dagelijks leven en zelfs de romantiek. We volgens Johanna van de geboorte tot aan haar 'gruwelijk' einde.